

OSOBY

NIKOLAJ IVANOV, stálý člen zemědělské správy
 ANNA, jeho žena, rozená Sára Abramsonová
 MATVĚJ ŠABELSKIJ, hrabě, jeho strýc z matčiny strany
 PAVEL LEBEDĚV, předseda okresní správy
 ZINAIDA LEBEDĚVOVÁ, jeho žena
 SÁŠA, jejich dvacetiletá dcera
 JEVGENIJ LVOV, mladý lékař
 MARTA BABAKINOVÁ, mladá vdova, majitelka panství
 DMITRIJ KOSYCH, berní úředník
 MICHAEL BORKIN, Ivanovův vzdálený příbuzný
 a správce jeho panství
 AVDOŤA, stařena neurčitého zaměstnání
 JEGOR, podnájemník u Lebeděvových
 PETR, Ivanovův sluha
 GAVRILA, Lebeděvův sluha
 HOSTÉ OBOJÍHO POHLAVÍ
 SLUŽEBNICTVŮ

Odehrává se v jednom z okresů středního Ruska.

Zahradka u Ivanovova panského domu. Nalevo je průčelí domu s terasou. Jedno okno je otevřené. Před terasou je široký půlkruh, z něhož vedou přímo a doprava do zahrady aleje. Na pravé straně jsou zahradní lavičky a stolky. Na jednom z nich svítí lampa. Smráká se. Když se zvedne opona, je slyšet, jak někdo v domě cvičí duet na klavír a violoncello. Ivanov sedí u stolku s lampou a čte knihu. Vzadu v zahradě se objeví Borkin; má vysoké boty a pušku; je podnapilý; když spatří Ivanova, blíží se k němu po špičkách a zblízka mu namíří pušku do obličeje.

IVANOV (*se lekne a prudce vstane*): Zbláznil jste se?... Fuj, vy jste mě vylekal, Mišo!... Na ty vaše hloupé vtipy nemám vůbec náladu... (*Sedne si*) Poleká člověka a ještě se směje...

BORKIN (*se chechtá*): Pardon, promiňte... (*Sedá si k němu*) víckrát se to nestane, namouduši... (*Sundá si čepici*) To je vedro. Věřil byste, kamaráde, že za pouhé tři hodiny jsem urazil bratru sedmnáct kilometrů?... Jsem uštváný jak pes... Sáhnete si schválně, jak mi buší srdce...

IVANOV: No dobře; později...

LVOV: Potřebuju si s vámi vážně promluvit.

IVANOV: Prosim.

LVOV: Jde o paní Annu. (*sedne si*)i Odmítá jet na Krym, ale s vámi by odjela.

IVANOV (*se zamyslí*): Abychom jeli oba, na to musí by prostředky. A navíc mi nedají tak dlouhou dovolenou. Letošní už mám stejně vybranou...

LVOV: Dejme tomu, že je to tak. Teď dál. Nejdůležitějším lékem proti tuberkulóze je absolutní klid, ale vaše žena nemá klid ani na okamžik. To, jak se k ní chováte, ji neustále znervózňuje. Promiňte, jsem rozčilený a budu mluvit přímo. Vaše jednání... pokud ji chcete zabít...

(*Pauza*)

Pane Ivanove, rád bych si o vás myslel něco lepšího!...

IVANOV: To všechno je pravda, ano... Je to zřejmě má vina, hrozná vina, ale v hlavě se mi všechno pomotalo, jakási lenost mi paralyzuje duši, sám sobě už nerozumím. Nerozumím nikomu... (*Pohlédne na okno*) Mohli by nás tady slyšet, pojďte se projít. (*Vstanou*)

Já bych vám to, milý příteli, rád vyprávěl od začátku, ale je to historie tak dlouhá a složitá, že bych nebyl hotov ani do rána. (*Jdou*) Anička je skvělá, neobyčejná žena... Kvůli mně přestoupila na jinou víru, opustila otce a matku, zřekla se bohatství, a kdybych teď žádal ještě horu dalších obětí, přinesla by je okamžitě. No a já ničím nevynikám a nic jsem neobětoval. Ale to by byla dlouhá historie... Podstata celé věci je v tom, milý doktore, (*váhá jak dál*) že... stručně řečeno, já se oženil z vášnivě lásky a přísahal jsem, že budu milovat věčně, ale... uteklo pět let, ona mě pořád ještě miluje, zatímco já... (*Rozhodí rukama*) Vy mi tu říkáte, že brzy umře, a já necítím ani lásku, ani lítost, jenom jakousi prázdnotu a únavu. Musí na mě být zřejmě strašný pohled, ale já sám nechápu, co se to se mnou děje...

(*Odchází alejí*)

ŠABELSKIJ (*vejde a chechtá se*): Čestné slovo, to není podvodník, to je myslitel, to je virtuos! Tomu by se měl postavit pomník! V jedině osobě soustřeďuje celý ten dnešní hnus ve všech jeho podobách: advokáta, doktora, vizionáře i cifřipióna. (*Sedne si na nejnižší schod terasy*) A přitom, pokud vím, ani nedoštudoval, což je zvláštní... To by ovšem byl geniální lotr, kdyby navíc ještě zvládnul kulturu, humanitní vědy! „Vy můžete mít do týdne dvě stě tisíc. Máte v ruce trumfově eso – váš hraběcí titul. (*Chechtá se*) Tak prý se ožeňte s tou, která má věno! A bude z ní hraběnka!“

ANNA: A co byste udělal, kdybyste vyhrál?

ŠABELSKIJ (*se zamyslí*): Především bych se rozjel do Moskvy, poslechnout si cikány. A potom... potom bych se vydal do Paříže. Pronajal bych si tam byt, chodil bych do pravoslavného kostela...

ANNA: A co ještě?

ŠABELSKIJ: Celé dny bych vysedával u hrobu své ženy a přemýšlel bych. A seděl bych na tom hřbitově tak dlouho, dokud bych nepošel. Žena je pochovaná v Paříži...

(*Pauza*)

ANNA: Příšerná nuda. Nezahrajeme si ještě, co říkáte?

ŠABELSKIJ: Tak jo. Připravte noty.

(*V aleji se objeví Ivanov se Lvovem*)

IVANOV: Vy jste, milý příteli, absolvoval fakultu teprve loni, jste ještě mladý a plný sil, ale mně už je pětatřicet. Dejte si poradit. Neberte si ani židovku, ani psychopatku, ani ženu emancipovanou, ale vyberte si něco tuctového, průměrného, nic atraktivního, rozumíte. A vůbec bych myslel, že nejlíp se žije podle šablony. Čím šedivější a jednodušší je pozadí, tím líp. A hlavně, doktore, nebojujte sám proti přesile, netáhněte proti větrným mlýnům a nejděte hlavou proti zdi... Chraň vás pámbu před každou racionalizací hospodářství, před výstředními teoriemi a vášnivými projevy... Uzavřete se v sobě a dělejte svou drobnou práci, která je vám souzená. Je to příjemnější, poctivější a zdravější.

To, co jsem do této chvíle žil já, to je příšerně únavné! Příšerně!... Tolik omylů, tolik přehmatů, takových blbostí! (*Spatří hraběte, podrážděně*) Ty se taky musíš motat všude, strejčku, člověk si nikdy nemůže v klidu promluvit!

ŠABELSKIJ (*pláčtivým hlasem*): Ježíšikriste, já už vážně nevím, kde bych nepřekážel! (*Vyskočí a jde do domu*)

IVANOV (*za ním křičí*): No promiň, promiň! (*Lvovovi*) Teď jsem ho urazil. A proč? Ne, já jsem fakt nemožný. Takhle to se mnou prostě dál nejde. Já musím...

LVOV (*vzrušeně*): Pane Ivanove, já jsem vás vyslechl a... a promiňte, že budu upřímný, řeknu to bez obalu. Ve vašem hlase, ve vašich intonacích, o slovech ani nemluvě, je tolik hrubého egoismu, tolik chladné krutosti... Bytost, která je vám oddaná, uvádá proto, že je vám tak oddaná, ale vy... vy dokážete nemilovat, dokážete radit, chodit, předvádět se... Neumím vám to říct, nemám na řečnění talent, ale... ale jste mi hluboce nesympatický!...

IVANOV: To je možné... Třeba se v tom líp orientujete vy... Je docela možné, že mi nerozumíte... Zřejmě za to všechno můžu já, mám pocit strašné viny... (*Naslouchá*) Zdá se, že kočár už čeká. Půjdu se obléknout... (*Jde k domu a zastaví se*) Vy mě nemáte rád, doktore, a říkáte to rovnou. To vám slouží ke cti...

(*Odejde do domu*)

LVOV (*sám*): Já bych si nejradši...! Zase mi utekla příležitost, abych mu to vytmavil... Já s ním nedokážu mluvit chladnokrevně!

ANNA: Miláčku, zůstaň doma!

IVANOV (*vzrušeně*): Holčičko má drahá, miláčku můj nešťastný, prosím tě proboha, nedrž mě večer doma. Je to ode mě kruté a nespravedlivé, ale dovol mi tu nespravedlnost! Mně je doma tak těžko, to prostě není k vydržení! Jakmile zajde slunce, padne na mě strašlivá tíseň. Neptej se proč. Já to sám nevím. Přisahám, že ne! Tady je smutno a když přijedu k Lebeděvovům, tak je to tam ještě horší. A když se vrátím, tak na mě zase padne tíseň a tak to jde celou noc... Prostě k zbláznění!

ANNA: Nechceš tu radši zůstat, Nikolaji? Bude to jako dřív, budem si povídat... Poveččujeme spolu, budem si číst... Nacvičila jsem pro tebe s mrzoutem spoustu duet... (*Obejme ho*) Zůstaň tady!...

(*Pauza*)

Já tě nechápu. Už to trvá celý rok. Proč ses tak změnil?

IVANOV: Já nevím, nevím...

LEBEDĚVOVÁ: Zorganizujte něco, tady už se všichni nudí.

BORKIN: Tak co je, panstvo? S vámi je legrace jako v márnici. Člověk by řekl, že tu sedí porota!... Pojdte si na něco hrát! Co byste chtěli? Na fanty nebo země-město nebo všechno lítá nebo na předměty nebo uděláme ohňostroj?...

SLEČNY (*tleskají*): Ohňostroj, ohňostroj!

(*Běží na zahradu.*)

SÁŠA (*Ivanovovi*): Copak jste dneska tak smutný?

IVANOV: Hlava mě bolí, Sášenko, a je mi s smutno...

SÁŠA: Pojdte do salónu.

(*Odcházejí do dveří vpravo. Ostatní odešli na zahradu, kromě manželů Lebeděvových*)

SÁŠA (*vyjde s Ivanovem ze dveří vpravo*): Všichni jsou na zahradě.

IVANOV: Tak je to, má milá. Dřív jsem hodně pracoval a hodně přemýšlel a nikdy mě to neunavovalo; teď nedělám nic a nepřemýšlím vůbec, ale tělem i duší jsem úplně mátoha. Ve dne v noci mě hryže svědomí, cítím se hluboce vinen, ale nemůžu pochopit, čím jsem se vlastně provinil. A navíc ještě nemocná žena, nedostatek peněz, věčné hádky, drby, zbytečné řeči, ten pitomec Borkin... doma je mi hrozně, tam je člověku na umření. Řeknu vám upřímně, Sášenko, že už ani nesnáším společnost své ženy, která mě tolik miluje. Jsme staří přátelé, tak se na mě jistě nebudete zlobit, když se vám přiznám: přijel jsem se k vám pobavit, ale je mi tu taky smutno a táhne mě to zase domů. Promiňte, já se teď pomalu vytratím.

SÁŠA: Já vás chápu, Nikolaji. Jste nešťastný, protože jste sám. Potřebujete vedle sebe člověka, kterého byste měl rád a který by vás chápal. Jedině láska vás může zachránit.

IVANOV: Prosím vás, Sášenko! To by scházelo, aby si vypelichaný kohout začal nový román! Chraň mě pámbu před takovým neštěstím! Kdepak, má milá, románek to nespraví. Říkám vám naprosto upřímně, že snesu všechno: smutek, depresi, bídu, snesu i ztrátu ženy i to, že jsem tak brzy zestárnul, i to, že jsem tak sám, ale naprosto nesnesu, abych byl sám sobě pro smích, to prostě nevydržím. Když si pomyslím, že se ze mě, ze zdravého a silného chlapa, stal nějaký Hamlet či Manfred, prostě mužsky k ničemu, tak se k smrti stydím!... Já se v sobě vůbec nevyznám! Lidi, kterým lichotí, když se o nich řekne Hamlet nebo chlap k ničemu, jsou ubožáci, ale mně to nelichotí, pro mě je to hanba! Na to jsem příliš hrdý, stydím se a trápím...

SÁŠA (*žertem, v slzách*): Pojdte, Nikolaji, utečeme do Ameriky.

... Milovala jsem vás jako sebe samu a teď...

Mám vás ráda, Nikolaji... Půjdu s vámi na kraj světa, kam budete chtít, třeba do hrobu, ale proboha rychle, nebo se tu zadusím...

IVANOV (*se šťastně směje*): Co se to děje? To mám začít celý život od začátku? Je to pravda? Sášo! Jste moje štěstí! (*Přivine ji k sobě*) Jste moje mládí, jste moje odvaha...

(*Anna vejde ze zahrady a spatří muže a Sášu, zůstane stát jako solný sloup*)

Budu zase žít? Ano? Znovu do práce?

(*Líbají se. Pak se ohlédnou a spatří Annu*)

IVANOV (*s hrůzou*): Sáro!

Ivanovova pracovna. Na psacím stole se válejí papíry, knihy, nerozbalené balíčky, všelijaké suvenýry, revolvery; stojí tu lampa, karafa s vodkou, talíř se slanečkem, láhev okurek a povalují se krajíčky chleba. Na stěnách visí mapy, obrazy, pušky, pistole, zahnuté šavle, jezdecké bičinky apod. Je poledne. Šabelskij a Lebeděv sedí po stranách psacího stolu. Borkin sedí rozkročmo na židli uprostřed jeviště. Petr stojí u dveří.

IVANOV: Pavle! (*Zastaví ho*) Co se to se mnou děje?

LEBEDĚV: Chtěl jsem se tě na to sám zeptat, ale nějak jsem se, abych řekl pravdu, styděl. Já nevím, kamaráde! Nejdřív se mi zdálo, že tě život najednou nějak skřípnul, ale pak jsem si řekl, že zase nejsi z těch, kdo hned... Víš přece moc dobře, že život není peříčko. V tom je zřejmě něco jiného, Nikolaji, ale co – to právě nevím!

IVANOV: Já taky ne. Myslím, že kdyby... Ale ne, to ne! (*Pauza*)

Tohle jsem chtěl říct. Měl jsem jednoho dělníka. Ty se na něho musíš pamatovat: Semjon. Jednou o žních se chtěl u mlátičky před ženskými vytáhnout, jakou má sílu, naložil si na záda dva pytle žita a ztrhnul se. Pak brzy umřel. A já bych řekl, že jsem se taky ztrhnul. Gymnázium, univerzita, potom hospodářství, školy, plány... Věřil jsem v Boha jinak než ostatní, oženil jsem se jinak než ostatní, rozčiloval jsem se, riskoval jsem, peníze jsem strkal

napravo, nalevo, to víš sám, byl jsem tak nadšený a tak zklamaný, jak nikdo v celém okrese. A to jsou zase moje pytle, Pavle. Naložil jsem jich na sebe tolik, že to páteř nevydržela. Ve dvaceti letech jsme všichni hrdinové, do všeho jdeme po hlavě a na všechno stačíme – a ve třiceti už jsme utahaní a nejsme k ničemu. Jak mi vysvětlíš, proč dneska člověka všechno tak rychle unaví, no jak? Ale možná, že v tom to vlastně taky není... V tom to není, v tom ne! Jdi už, Pavle, sbohem, otravuju tě.

LEBEDĚV (*živě*): Víš, v čem to je? Tebe ničí tohle prostředí, kamaráde!

IVANOV: Pitomost, Pavle! A ještě k tomu stará. Jdi už!

LEBEDĚV: No, je to pitomost. Já si taky myslím, že je to pitomost. Už jdu, už jdu!... (*Odejde*)

IVANOV (*sám*): Jsem špatný chlap a ničemný ubožák.

A jenom nešťastný, utahaný opilec jako je Pavel, si mě ještě může vážit a mít mě rád. Já sebou opovrhnuju, panebože, jak já sebou opovrhnuju! Nenávidím svůj hlas, svou chuť, svoje ruce, tyhle šaty, nenávidím vlastní myšlenky! Copak to není k smíchu, copak to není k pláči?! Ještě před rokem jsem byl zdravý a silný, byl jsem neúnavný optimista, horká hlava, pracoval jsem téměř rukama, mluvil jsem tak, že to dojmalo i tupce, uměl jsem plakat nad cizím neštěstím a zuřit, když jsem je poznal. Dokázal jsem se nadchnout, znal jsem nádheru a poezii tichých nocí, kdy člověk od svítání do svítání sedí u psacího stolu nebo se dává unášet svými sny. Hleděl jsem do budoucnosti jako do očí své matky, věřil jsem v ni... A teď? Panebože! Jsem jako mátoha, nevěřím v nic, od rána do večera se flákám. Neposlouchá mě ani mozek, ani ruce,

ani nohy. Hospodářství se hroučí, lesy pustoší sekýra. (*Pláče*) Mám půdu, ale hledí na mě jako sirotek. Nečekám už na nic, ničeho mi není líto a jenom se klepu strachy z toho, co bude zítra... A Sára? Přísahal jsem jí věčnou lásku, sliboval štěstí a básnil jsem o budoucnosti, o jaké se jí ani nensnilo. A ona mi věřila. Celých těch pět let jsem pozoroval, jak slábla v tom boji se svědomím, ale přísahám bohu, že ani jednou se na mě křivě nepodívala a neřekla mi jediné slovo výčitky!... A já? Já jsem ji přestal mít rád... Jak to? Proč? Kvůli čemu? Nevím. Teď trpí. Jistě neví, že brzy umře, a já jako zbabělec utíkám před jejím bledým obličejem, vpadlou hrudí a zoufale prosícíma očima. Stydím se jako malý kluk!

(*Pauza*)

Sášu mé neštěstí dojmá. Holčička. Mně, starému chlapovi, vyznává lásku a já zapomenu na všechno na světě jako opilý, jako očarovaný hudbou a vykřikuju: „Nový život! Štěstí!“ A když se z toho vyspím, věřím na ten život a štěstí stejně málo, jako na duchy... Co se to se mnou děje? Do jaké propasti se to řítím? Kde se ve mně bere ta slabost? Kam se poděly mé nervy? Nemocná žena se dotkne mé ješitnosti nebo sluha udělá chybu nebo se lže puška a to stačí, abych se okamžitě rozzuřil, abych se vztekal jako bůhvídko...

(*Pauza*)

Nevím. Nechápu. Nerozumím. Nejspíš bych se měl zastřelit!...

LVOV (*vejde*): Potřeboval bych vám něco vysvětlit, pane Ivanove!

IVANOV: Když si budeme, doktore, každý den něco vysvětlovat, tak se brzy zblázníme.

IVANOV (*polekaně*): Sášo, to seš ty?

SÁŠA: Ano. Dobrý den. Nečekal jsi mě? Proč jsi u nás tak dlouho nebyl?

IVANOV: Proboha Sášo, taková neopatrnost. Žena to nesnese, proč sem jezdíš?

SÁŠA: Neví o mně. Šla jsem zadem. A hned odjedu. Měla jsem o tebe strach: nejsi nemocný? Proč jsi k nám tak dlouho nepřijel?

IVANOV: Žena je strašně dotčená, málem ji to zabilo a ty si přijedeš sem. Sášo! To je lehkomyšlné a nelidské.

SÁŠA: Tak co jsem tedy měla dělat? Tys u nás nebyl čtrnáct dní, na dopisy neodpovídáš. Byla jsem zoufalá, myslela jsem, že tu nesnesitelně trpíš, že jsi nemocný, že jsi umřel. Já hned pojedou... Aspoň mi řekni, že ti nic není!

IVANOV: Je! Trápím se. A lidi mě trápí od rána do večera... Už to prostě nevydržím. A ke všemu ještě ty!

Dokud je chlap zdravý, silný a veselý, tak vás absolutně nezajímá, ale jakmile se dostane na šikmou plochu a začne skuhrat, okamžitě se mu vrhnete kolem krku.

Copak být ženou silného a odvážného člověka je horší, než dělat milosrdnou sestru nějakému ubrečenému smolaři?

SÁŠA: Ano, je to horší!

IVANOV: Proč, proboha? (*Chechtá se*) Dobře, že tohle nevěděl Darwin, ten by vám ukázal, zač je toho loket! Ničíte kvalitu lidského rodu. Kvůli vašim rozmarům se za chvíli budou rodit jen samí skuhralové a psychopati.

SÁŠA: Muži spoustu věci nechápou. Každou dívku vždycky spíš přitahuje smolař než ten, kdo má vždycky štěstí, protože každou láká náročná láska... Rozumíš? Náročná! Muži mají svou práci a proto je pro ně láska až někde na třetím místě. Popovídat si s ženou, projít se s ní po zahradě, příjemně strávit večer, poplakat si na jejím hrobě – no a to je všechno. Ale pro nás milovat, znamená žít. Já tě miluju, to znamená, že sním o tom, jak bych tě vyléčila ze smutku, jak bych s tebou šla na kraj světa... S tebou bych sdílela nebe i peklo. Pro mě by například bylo velkým štěstím celou noc přepisovat načisto tvoje poznámky nebo celou noc dávat pozor, aby tě nikdo nevzbudil nebo jít s tebou pěšky třeba sto kilometrů. Pamatuju se, jak jednou o žních, je to asi tři roky, jsi k nám přišel celý zaprášený, opálený, unavený a chtěl ses napít. Ale když jsem ti přinesla sklenici vody, tak už jsi ležel na kanapi a spal jako zabitý. Spal jsi u nás půl dne a já celou tu dobu stála za dveřmi a dávala pozor, aby tam nikdo nevstoupil. A bylo mi přitom krásně! Láska je tím hlubší, čím větší klade nároky, rozumíš, tím víc ji člověk cítí.

IVANOV: Náročná láska... Hm... Je to pověra, nebo dívčí filozofie, nebo to tak třeba vážně je... (*Pokrčí rameny*) Čert aby se v tom vyznal! (*Vesele*) Čestné slovo, Sášo, já nejsem špatný chlap!... Podívej: vždycky jsem rád filozofoval, ale nikdy v životě jsem neřek „naše ženy jsou zkažené“ nebo „ta žena se dostala na scestí“. Já byl vždycky jenom vděčný a nic víc! Nic víc! S tebou je mi hned veseleji, má zlatá! Jsem já to kus komického pitomce! Všem lidem už je z toho trapně, jak já věčně skuhrám. (*Směje se*) Achich ouvej, achich ouvej! (*Začíná rychle ztrácet veselou náladu*) Ale už musíš jít! Zapomínáme, že...

SÁŠA: Už jdu. Sbohem! Mám strach, aby ten čestný doktor ze samé čestnosti neřek tvé ženě, že jsem tady. A poslechni mě: jdi teď k ní a sed' u ní. Sed' a sed'... A nehni se od ní, kdyby to mělo trvat rok anebo deset let. Splň svou povinnost. Hořekuj, pros ji za odpuštění a plač – to se všechno musí. A hlavně nezapomínej na svou práci.

IVANOV: Už zase mám pocit, že tu na mě všechno padá. Už zase!

SÁŠA: Pámbu tě opatruj! A na mě vůbec nemysli! Napiš mi za čtrnáct dní pár řádků – to mi bude úplně stačit. Ale já ti budu psát...

IVANOV: Sáro, buď zticha a jdi pryč, nebo se neudržím a řeknu ti nějakou strašnou urážku... (*Křičí*) Buď zticha, ty židovko!

ANNA: Nebudu... Na to jsi mě moc dlouho klamal, abych teď mohla být zticha...

IVANOV: Tak ty toho nenecháš? (*Bojuje sám se sebou*) Proboha živého!...

ANNA: Teď si jdi a můžeš klamat zase Lebeděvovou...

IVANOV: Tak si tedu pamatuj, že... že brzy umřeš... Doktor mi to řek, že brzy umřeš...

ANNA (*si sedne, sklesle*): Kdy to řek?

(*Pauza*)

IVANOV (*se chytne za hlavu*): Já jsem to nevydržel! Panebože, proč jsem to nevydržel?! (*Vzlyká*)

Opona

*Mezi třetím a čtvrtým dějstvím uplyne asi rok. Jeden ze salónů v Lebeděvově domě. V popředí oblouk, za nímž je sál: napravo i nalevo jsou dveře. Sošky ze starého bronzu, rodinné portréty. Slavnostní výzdoba. Pianino, na něm leží housle, vedle stojí violoncello. V průběhu celého dějství chodí vza-
du po sále hosté v plesových satech.*

(*Vejde Ivanov ve fraku a s rukavicemi*)

LEBEDĚV: Tak tohle nám ještě scházelo! Stalo se něco?

SÁŠA: Co tady chceš?

IVANOV: Promiňte, panstvo... Rád bych si se Sášou promluvil o samotě.

LEBEDĚV: To se nedělá, aby ženich přijel k nevěstě před svatbou! Ty už máš jet se svědkem do kostela!

IVANOV: Pavle, prosím tě...

(*Lebeděv pokrčí rameny; on, Lebeděvová, Babakinová a hrabě odcházejí*)

SÁŠA (*přísně*): Co si přeješ?

IVANOV: Mám sice vztek, ale dokážu mluvit docela chladnokrevně. Poslyš... Oblékal jsem se teď do kostela, podíval jsem se do zrcadla a viděl jsem své prošedivělé vlasy. Sášo, nechme toho! Dokud je čas, přestaňme s tou nesmyslnou komedií... Jsi mladá, čistá, celý život máš před sebou, ale já...

SÁŠA: To všechno není nic nového, slyšela už jsem to aspoň tisíckrát a nebaví mě to! Seber se a jeď do kostela, nezdržuj lidi.

IVANOV: Já teď pojedu domů a ty řekni vašim, že svatba nebude. Nějak jim to vysvětlí. Už by člověk měl mít rozum. Já si zahrál Hamleta a ty ušlechtilou dívku – a to by snad mohlo stačit.

SÁŠA (*uráženě vyletí*): Jakým tónem to se mnou mluvíš? Nebudu tě poslouchat.

IVANOV: Ale já budu mluvit.

SÁŠA: Proč jsi přijel? Ty tvoje lamentace, to už je pomalu výsměch.

IVANOV: Ne, já už nelamentuju! Výsměch? Ano, výsměch! A kdybych se moh sám sobě vysmát ještě stokrát zběsileji a celý svět donutit, aby se mi chechtal, tak bych to udělal! Podíval jsem se na sebe do zrcadla – a jako když mi ve svědomí vybuch-

ne granát! Smál jsem se a bylo mi hanba, div jsem se nezbláznil! (*Směje se*) Melancholie! Vznesený smutek! Zoufalá rozervanost! Ještě psát básničky a je to kompletní. Fňukat, skuhrat, nudit lidi, uvědomovat si, že jsem všechnu životní energii vyčerpal, že mám život za sebou, že jsem zmalátněl, ztratil odvalu a zapad po uši do té hnusné melancholie – tohle vědět, když slunce jasně svítí, když i ten mravenec vleče svůj náklad a je spokojen – ne, to mi teda promiňte! Vidět, že jeden tě má za šarlatána, druhý tě lituje, třetí nabízí pomocnou ruku a čtvrtý, což je ze všeho nejhorší, posvátně naslouchá tvým vzdechům, vidí v tobě druhého Mohameda a čeká, že užuž začneš hlásat nové náboženství... Ne, zaplať pámbu, mám ještě dost hrđosti v těle a mám čisté svědomí! Cestou jsem se posmíval sám sobě a zdálo se mi, že se mně posmívají i ptáci a stromy...

SÁŠA: To není vztek, ale šilenství!

IVANOV: Myslíš? Ne, já nešílím. Teď vidím věci v pravém světle a můj rozum je stejně čistý jako tvé svědomí. Máme se rádi, ale svatba se konat nebude. Sám si můžu zahrňovat a vztekat se jak chci, to je moje věc, ale nemám právo ničit život jiným! Svým skuhráním jsem otrávil ženě poslední rok života. Od té doby, co jsme snoubenci, ses odnaučila smát a zestárla jsi o pět let. Tvůj otec, který měl v životě vždycky jasno, přestal rozumět lidem – a to je má vina. Ať přijedu kam chci, na schůzi, na návštěvu, na hon, ať se objevím kdekoli, všude zavleču tu svou nudu, malomyslnost a nespokojenost. Počkej, nepřerušuj mě! Já vím, že soudím příkře, ale promiň, mám děsný vztek a jinak mluvit nemůžu. Nikdy jsem nelhal a nepomlouval život, ale od té chvíle, co je ze mě mrznut, jsem ho proti své vůli začal bezděky pomlouvat, reptám na osud, věčně si stěžuju a každý, kdo mě poslouchá, se nakazí, život se mu zprotiví a začne taky pomlouvat. A ta nadutost! Zrovna jako bych dělal přírodě milost, že ještě žiju. Měl bych se jít bodnout!

SÁŠA: Moment... Z toho, cos říkal, plyne, že máš těch svých lamentací po krk a že je načase začít nový život!... No výborně!...

IVANOV: Nevidím na tom nic výborného. Jakýpak nový život? Já jsem definitivně na dně! A už bychom to měli oba pochopit. Nový život!

SÁŠA: Koljo, vzpamatuj se! Co to říkáš? Jaké na dně!? Nebud tak cynický! Ne, já už nechci ani mluvit, ani poslouchat... Jeď do kostela!

IVANOV: Na dně!

SÁŠA: Nekřič tak, někdo tě uslyší!

IVANOV: Když začne inteligentní, vzdělaný a zdravý člověk bezdůvodně skuhrat a dostane se na šikmou plochu, tak po ní nezadržitelně sjede dolů a nic ho nezachrání! No co mě může zachránit? Co? Opíjet se nemůžu, bolí mě z toho hlava; psát špatné verše, to neumím; zbožňovat svou duševní lenost a vidět v ní něco krajně vzneseného, to bych nedokázal. Lenost je prostě lenost a slabost je slabost – jiné jméno pro to nemám. Jsem na dně, na dně a tím to končí! (*Rozhlédne se*) Můžou sem přijít.

Sášo, jestli mě máš ráda, tak mi pomoz. Zřekni se mě okamžitě, teď... Zřekni se mě! Slyšíš?

IVANOV: Pavle, to jsou všechno zbytečné řeči. Já nemůžu jednat proti svému svědomí.

SÁŠA: A já taky nemůžu jednat proti svému svědomí. Mluv si, co chceš, já se tě nevzdám. Půjdu pro minku. (*Odchází*)

LEBEDĚV: Já ničemu nerozumím...

IVANOV: Nebudu ti vysvětlovat, jestli jsem čestný chlap nebo darebák, jestli jsem normální anebo psychopat. Ty to stejně nepochopíš. Byl jsem samozřejmě mladý, zapálený, upřímný a celkem inteligentní. Míloval jsem, nenáviděl a věřil jinak než všichni ostatní, dřel jsem a doufal víc než ostatní, ale bojoval jsem s větrnými mlýny a hnal se hlavou proti zdi. Špatně jsem odhadl síly, neznal jsem život a bez rozmyslu jsem si toho navalil na hřbet moc, takže to nevydržely ani kosti, ani svaly. Vydal jsem se ze všech sil v mládí, pracoval jsem ve dne v noci, vzrušeně, jako když opilec nezná míru. A řekni: dá se žít nějak jinak? Nás je tak málo a všude je tolik práce! Tolik práce! A takhle krutě se mi teď mstí život, s kterým jsem se rval. Ztrhnul jsem se! Ve třiceti už mám kocovinu, jsem starý a nosím župan! Mám tupou hlavu, líné myšlenky, jsem unavený, ztrhaný, nalomený, potácím se bez víry, bez lásky, bez cíle mezi lidmi jako stín a nevím, kdo jsem, proč vlastně žiju a co chci. Mně už připadá, že i láska je pitomost, že něha je přeslazená, že práce nemá smysl, že písně i plamenné řeči jsou banální a staré. A všude za sebou vleču smutek, nekonečnou nudu, nespokojenost a odpor k životu... Jsem definitivně na dně! Máš před sebou člověka, který je ve svých pětatřiceti letech k smrti utaháný, zklamáný a ubitý svými nanicovatými hrdinskými činy. Stydím se do hloubi duše a má vlastní slabost už je mi jenom k smíchu... Ale mám svou hrđost a ta mě dohání k zuřivosti! (*Zapotácí se*) Uštval jsem se! Ani stát rovně nemůžu... Kam se poděla má síla? Kde je Matvěj? Ať mě doveze domů.

(*Hlasý ze sálu: „Ženichův svědek přijel!“*)

IVANOV (*se směje*): To není svatba, to je parlament! Bravo, bravo!

SÁŠA (*Lvovovi*): A teď se můžete zamyslet, jestli se v sobě vůbec vyznáte. Jste tupci a surovci! (*Vezme Ivanova za ruku*) Pojď pryč, Nikolaji! Tati, pojď!

IVANOV: Kam chceš chodit! Počkej, já s tím teď skončuju! Probudilo se ve mně mládí, ozval se bývalý Ivanov! (*Vyndá revolver*)

SÁŠA (*vykřikne*): Ne, Nikolaji! Nedělej to, proboha!

IVANOV: Dlouho jsi padal dolů, teď se zastav! Člověk musí znát míru! Jděte pryč! Děkuju, Sášo!

SÁŠA: Nikolaji, proboha ne! Zadržte ho!

IVANOV: Dejte mi pokoj! (*Odběhne stranou a zastřelí se*)

Opona